

Tanterveinkről

Az iskolák számára ez az év – az 1997-es – a NAT bevezetésére történő felkészülés éve. A tapasztaltabb kollegák – az 1978-as „tantervi reform” előkészítése közben – már átéltek egyszer valami hasonló időszakot. Azokra az évekre is a bizonytalanság, az újtól és a vele járó túlterheléstől való félelem feszültsége, az elért eredmények féltése, a megszokás miatt jónak érzett régihez való indokolt vagy indokolatlan ragaszkodás volt a jellemző.

Ezerkilencszázhetvennyolcban a szakmai, módszertani módosításokkal elsősorban az egyes tantárgyak kapcsolatát (integráció), belső logikáját és a tanítás szemléletmódját (aktívabb tanulói tevékenység a megismerésben) igyekeztek a „reformerek” megváltoztatni. Az oktatás-nevelés célja, valamint a szerkezeti felépítés (4+4+4) lényegében változatlan maradt.

A bizonytalanság és az ellenézés akkor egy-két év alatt feloldódott, mert az iskolák belső élete – még a „tanterv a törvény” világában is – lehetővé tette, hogy a reform értékes elemeit maradéktalanul, a kétes értékű előírásokat pedig csak a kötelezőség minimumáig valósítsuk meg. Az 1978-as tantervi reformnak ezért csak a hasznos gondolatai váltak a magyar közoktatás szerves részévé.

Most, a NAT bevezetésénél sokkal nagyobb az egyéni szabadság, így az önálló gondolatok érvényesítésének lehetősége is. A közoktatási törvény és a NAT ugyanis tág teret enged a helyi sajátosságok megvalósításának.

A következő évtizedben az iskola rangját az emelheti legjobban, ha időben észreveszi és alkalmazkodik ahhoz az egyre keményebb valósághoz, hogy az iskolázatlan, képzetlen és átképezhetetlen „munkavállalónak” egyre kevesebb az esélye tartós munkaviszony megszerzésére. Viszonylagos biztonságra csak az érettségire alapozott, azt követően megszerezhető szakmákkal rendelkezők számíthatnak.

A középiskolák többségének ezért egyre nagyobb mértékben vállalnia kell – az értelmiségi utánpótlás előkészítése mellett – az átlagpolgár általános és szakmai műveltségének biztosítását is.

A középiskolák többsége tehát néhány éven belül „eltömegesedik” (a fiataloknak a nyolcvanas évek végén még csak 50%-a, 1996-ban 62%-a, az ezredforduló után várhatóan több mint 70%-a járt, illetve jár majd érettségivel záró középiskolába).

Ezt a megakadályozhatatlan folyamatot tanári munkánkban kétféle módon kezelhetjük:

1. ellenézással és lassító törekvéssel, de akkor iskolánk elszigetelődik, lemarad;

2. a magunk tudását is hozzáadó támogatással, ami a feladatok egyéni megvalósítását biztosítja. Ez utóbbi a változásokra való felkészülésben és felkészítésben nyilvánulhat meg, és ez – a napjainkban súlyos gondokkal küzdő iskolák és tanárok előtt is – megnyithatja az „előre menekülés” útját. Tanterveinkkel – amelyeket a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Közoktatás Fejlesztő Kutatócsoportja készített – ezt szeretnénk elősegíteni.

Kutatócsoportunkban több mint két évtizede dolgoznak együtt általános iskolai, középiskolai és főiskolai tanárok, gyakorlati és elméleti szakemberek.

Ez a hetvennyolc fős közösség 1991 óta foglalkozik a tíz tanéves alapoktatás egy változatának tartalmi, szemléleti, módszertani és szerkezeti kidolgozásával. Első tantervi rendszerünket 1992-ben állítottuk össze, amelyet azóta – a tanítási tapasztalatok és a szakma legújabb eredményei alapján – kétszer átdolgoztunk. Az OKI által minősített tanterveink tehát a harmadik változat alapján készültek el.

A tanterveket régen a mindenkori minisztérium megrendelőként fogalmazta meg. A nevelési célok általános érvényű felsorolása és a kötelezően előírt tananyag között a gyakorló tanárnak kellett megta-

lálnia a kapcsolatokat. Ez volt az egyik oka annak, hogy a tananyag tartalma uralkodott a tanításban.

A NAT – az új társadalmi igényeknek megfelelően – a hagyományos értelmű tananyag, valamint a készségek, képességek, pozitív személyiségjegyek fejlesztése, továbbá a társadalomban, a természetben, a technikában és az információáramlásban történő tájékozódás közötti helyes arány megteremtésével, a tanulási technikák tudatosításával akarja biztosítani a jövőben nélkülözhetetlen megújulási képesség alapjait.

Ezt szolgálja tanterveinkben az a törekvés, hogy a „Műveltségi területek oktatásának közös követelményei”-t és az egyes műveltségi területek „Általános fejlesztési követelményei”-t igyekeztünk beépíteni azokba a konkrét tanítási-tanulási folyamatokba, ahol ezek megvalósítását a legcélszerűbbnek láttuk.

Az új hangsúlyok érvényesítéséhez időre és energiára van szükség, de sem a tanulók, sem a tanárok

terhe már nem növelhető tovább. A maximált helyi óraszám is arra kényszerít bennünket, hogy tudatosan jelöljük ki a tananyag legfontosabb, nélkülözhetetlen részeit, megkülönböztetve ezt a kevésbé fontos, tehát a tanításban mind a mennyiség, mind a mélység szempontjából rugalmasan kezelhető részekről.

A tanterveinkben található „Cél” és „Követelmény” kiemelések a nevelési célok és a tanulási folyamatok összekapcsolását, valamint a tananyag differenciált hangsúlyozását segítik elő. Ezekben a kiemelésekben felsorolt gondolati rendszerek elsősorban ötlettárként kezelendők, és nem minden részletében megvalósítandó programként.

Az „Előismeretek”, a „Feltételek” és a „Kapcsolatok” a tanár előkészítő és tervező munkáját kívánják segíteni. A tárgyi feltételek rendszerbe foglalása érv lehet a hiányok pótlásához, a költségvetési terv indoklásához.

A „Tartalom” minden esetben lefedi a NAT által előírt, kötelezően feldolgozandó részeket. A tananyag megnevezése mellett az egyes részek mélységét a javasolt „Követelmények” helyi igényeknek megfelelő differenciálásával legegyszerűbb kiemelni. Mindezek figyelembevételével lehet kivá-

lasztani a helyi igényeknek, a tanár szakmai elképzelésének és a gyerekeknek legjobban megfelelő tananyagot.

Az „Ellenőrzés” című részek az értékelés leggyakoribb formáinak felsorolása mellett – legtöbb tantárgynál – javaslatot tesznek az értékelési szempontokra is.

Tantervi rendszerünkben az egyes tantárgyak tantervei összehangoltak. Ez azt jelenti, hogy a javasolt óraszámok arányosak a vállalt

feladatokkal; időrendi, fogalmi, alapvető módszertani szempontból az „összefésülést” tanítási kísérletekkel ellenőriztük: tisztáztuk, hogy ki mit alapoz és mire építkeznek.

A feladatok megoldásának sajátos megközelítését – az összehangoltságon kívül – a következők jellemzik: az életkori sajátosságokat figyelembe vevő fokozatos fejlődés elősegítése; a tartalmi, nevelési és ellenőrzési feladatok arányos hangsúlyú megjelenítése, a gyermeki jogok tiszteletben tartása mellett a köteleesség, a felelősség, a szorgalom, az erkölcsösség és az önállóság erősítése.

A NAT műveltségi területeit (hagyományos elnevezésű tantárgyakkal) úgy fedi le

A NAT – az új társadalmi igényeknek megfelelően – a hagyományos értelmű tananyag, valamint a készségek, képességek, pozitív személyiségjegyek fejlesztése, továbbá a társadalomban, a természetben, a technikában és az információáramlásban történő tájékozódás közötti helyes arány megteremtésével, a tanulási technikák tudatosításával akarja biztosítani a jövőben nélkülözhetetlen megújulási képesség alapjait.

tantervi rendszerünk, hogy figyelembe veszi az iskolákban jelenleg dolgozó tanárok szakpárok szerinti végzettségét, az iskolák felszereltségét és a jelenlegi gazdasági helyzetet. A tantervek készítői a NAT bevezetését egy – néhány évig tartó – fejlődési folyamatként tervezték meg, úgy, hogy szerkezeti, formai, tantárgyösszevonási stb. változtatásokra csak akkor kerüljön sor, ha erre a feltételek biztosítottak és a lényegi előrelépést a meglévő keretek már hátráltatják. Induláskor tehát erőinket elsősorban a szemléleti, módszertani és tartalmi változásokra lehet és célszerű fordítani.

A műveltségi részterületek (tantárgyak) és azoknak a tantervi rendszerben kialakított feladatai a következők:

– *magyar irodalom* (5–10. évfolyam) magában foglalja a drámával, a könyvtárhaználatlaltal, a médiaismerettel és (részben) a mozgóképkultúrával kapcsolatos feladatokat is;

– *magyar nyelv* (5–10. évfolyam) összehangoltan előkészíti az élő idegen nyelvek tanulását is;

– *német nyelv* (5–10. évfolyam) egy lehetséges szemléletmódot kínál az élő idegen nyelvek tanulásához, ami alapján az igényeknek megfelelően választott bármely idegen nyelv beépíthető a helyi rendszerbe;

– *matematika* (5–10. évfolyam) önálló és teljes műveltségi terület, amely megfelel a NAT-ban leírtaknak;

– *történelem* (5–10. évfolyam) a teljes „Ember és társadalom” műveltségi terület követelményrendszerét feldolgozza;

– *természetismeret* (5–6. évfolyam) az 5. tanévben elemi szintű integrált tantárgy, a 6. tanévben két tantárgyként teljesíti a NAT-ban előírtakat (biológiai és földrajzi alapismeretek, illetve fizikai és kémiai alapismeretek), mivel a teljes integrációhoz az iskolák többségében sem a személyi (természetismeret szakos tanár), sem a tárgyi feltételek nincsenek meg. A biológia és egészségtan, továbbá a fizika, illetve a kémia, valamint a testnevelés tantárgyak sajátos feladataikat az új szemlélet szerinti felfogásban látják el a 7–10. tanévben;

– *földrajz* (7–10. évfolyam) a „Földünk és környezetünk” műveltségi terület teljes követelményrendszerét feldolgozza;

– *énekezen* (1–10. évfolyam) a maga természetes feladatai mellett a „tánc” műveltségi részterület zenei részét is magára vállalja;

– *rajz* (5–10. évfolyam) a vizuális kultúrának és a mozgóképkultúra egy részének követelményeit is teljesíti;

– *számítástechnika* (6–10. évfolyam) önálló tantárgyként az informatikából ráeső részt vállalja;

– *az életviteli és gyakorlati ismeretek* (5–10. évfolyam) átfogó jellegű tanterve a technika, a háztartástan és a pályaeorientáció műveltségi részterületeket a kapcsolódó tantárgyak tartalmával (Ember és társadalom; Ember és természet; Földünk és környezetünk; Művészetek) összehangoltan dolgozza fel.

Mivel ebben a témaszintig kidolgozott rendszerben a tanulás-tanítás fő célja az általános műveltségnek az egyén képességeinek és lehetőségeinek megfelelő szintű biztosítása, az egyéni és a társadalmi életben boldogan, harmonikusan és sikeresen tevékenykedő ember szemléletének, valamint életmódjának megalapozása, ezért a haladás ütemét – az adott tanulócsoport lehetőségeit figyelembe véve – úgy kell megválasztani, hogy a feladatok a többség számára teljesíthetők legyenek. Ennek érdekében a részletek mennyiségének és a feldolgozás mélységének megváltoztatásával a tantervi javaslatok mindkét irányban alakíthatók.

Ha a tantervi rendszer valamelyik tantárgyának tanterve nem felel meg a helyi igényeknek, akkor az kicserélhető egy megfelelőbb tantervre. Ilyenkor azonban az összehangolásra kiemelt figyelmet kell fordítani.

Szeretnénk remélni, hogy tanterveinkkel nemcsak azoknak segítünk, akik az egészséget hasznosítják, hanem azoknak is, akik átolvasva azokat, csak néhány gondolatot tartanak belőlük megvalósításra érdemesnek.

Halász Tibor